SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 2
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

O‘ZBEKISTONDA PARLAMENT ESHITUVLARI INSTI TUTINING SIYOSIY QARORLAR QABUL QILISHDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Qurolboyeva Maftuna Olimjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Xalqaro munosabatlar yo‘nalishi 4-bosqich talabasi
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-3443-2031

Annotatsiya
Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida parlament eshituvlari institutining siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonidagi o‘rni tahlil qilinadi. Maqolada parlament eshituvlarining huquqiy asoslari, samaradorligi, siyosiy partiyalarning taklif va tashabbuslarini ilgari surish mexanizmlari, shuningdek, fuqarolar va ekspertlarning fikr-mulohazalarini inobatga olish darajasi ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida parlamentcha nazorat institutini mustahkamlash va eshituvlar samaradorligini oshirishga doir aniq tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar
Parlament eshituvlari, Oliy Majlis, siyosiy qarorlar, parlamentcha nazorat, fuqarolik ishtiroki, siyosiy partiyalar, qonunchilik jarayoni, O‘zbekiston.

KIRISH

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan chuqur demokratik islohotlar qatorida parlamentning roli va vazifalari masalasi alohida o‘rin tutmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017-yildan boshlab e'lon qilgan islohot strategiyasi doirasida qonun chiqaruvchi organ — Oliy Majlis nafaqat qonunlar qabul qiluvchi, balki ijro etuvchi hokimiyatni nazorat qiluvchi va jamiyat manfaatlarini ifoda etuvchi institutga aylantirishga qaratilgan ketma-ket qadamlar tashlanmoqda. Parlament eshituvlari parlament tomonidan muhim siyosiy va ijtimoiy masalalarni muhokama qilish, davlat organlari faoliyatini ko‘rib chiqish hamda fuqarolar va mutaxassislarning fikrlarini eshitish maqsadida tashkil etiladi [1]. Ular demokratik boshqaruvning muhim ko‘rinishi sifatida turli mamlakatlarda parlamentning nazorat funksiyasini amalga oshirishning asosiy vositalaridan biriga aylangan. O‘zbekiston uchun bu institut nisbatan yangi bo‘lsa-da, uning potensiali juda katta. Hozir O‘zbekistonda fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kuchaytirishga e'tibor berilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida parlament eshituvlarining huquqiy asosi bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan belgilanadi. Oliy Majlis palatalarining Reglamentlari, 2023-yilda yangilangan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda bir qator maxsus qonunlar ushbu institutning tashkiliy-huquqiy qismini tashkil etadi [2]. Ushbu maqolaning maqsadi — parlament eshituvlari institutining siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonidagi real o‘rnini, uning huquqiy asoslarini, amaliyotdagi natijalarini hamda xorijiy tajriba bilan taqqoslagan holda mavjud muammolarni tahlil qilishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

“Qonun ijodkorligi to‘g‘risida”gi qonunda parlament eshituvlarining qonun loyihalarini muhokama qilishdagi vazifalari ham belgilangan [3]. Xususan, ushbu qonunga ko‘ra:

— ijtimoiy ahamiyatga ega qonun loyihalari ommaviy muhokamadan o‘tkazilishi shart;

— fuqarolar va jamoat tashkilotlarining takliflari qonun loyihasi materiallari tarkibiga kiritilishi lozim;

— eshituvlar natijasida shakllangan xulosalar qo‘mitaning majburiy ko‘rib chiqishiga taqdim etiladi.

Shu bilan birga, Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatning qo‘mitalari parlament eshituvlarini mustaqil tashkil etish huquqiga ega.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida qonunchilik hujjatlarini kontent-tahlil qilish, rasmiy statistik ma’lumotlarni tizimli tahlil qilish hamda O‘zbekiston tajribasini AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Janubiy Koreya va Tailand kabi mamlakatlarning parlament eshituvlari amaliyoti bilan qiyosiy tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Manba sifatida me’yoriy-huquqiy hujjatlar, Oliy Majlis yillik hisobotlari hamda mustaqil tadqiqotchilar va xalqaro tashkilotlarning tahliliy hisobotlari qo‘llanildi.

NATIJALAR

2019–2024-yillar oralig‘ida Qonunchilik palatasi va Senat tomonidan iqtisodiyot, ta’lim, ekologiya, huquq-tartibot va boshqa sohalarda 200 dan ortiq parlament eshituvi o‘tkazildi [4]. Rasmiy ko‘rsatkichlar jihatidan O‘zbekiston parlamentining eshituvlar faoliyati yildan yilga o‘smoqda.

Bir qator eshituvlar aniq qonunchilik o‘zgarishlariga olib keldi. Jumladan, 2022-yilda mehnat huquqiga doir o‘tkazilgan parlament eshituvlari natijasida Mehnat kodeksiga 30 dan ortiq muhim tuzatish kiritildi. 2023-yilda ekologiya sohasida o‘tkazilgan eshituvlar esa “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonunga qayta ko‘rib chiqishni boshlashga turtki berdi.

O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan beshta parlamentar partiya — O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi (O‘zLiDeP), Milliy tiklanish demokratik partiyasi (MTDP), O‘zbekiston “Adolat” sotsial-demokratik partiyasi, O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi va Ekologik partiyasi — rasmiy ravishda parlament eshituvlarida taklif va tashabbuslar bilan qatnashish huquqiga ega. Amaliyotda esa partiyalarning eshituvlardagi faolligini ikki asosiy darajaga ajratish mumkin:

Yuqori faollik. O‘zLiDeP deputatlari, ayniqsa iqtisodiyot va tadbirkorlikka oid eshituvlarda, aniq qonunchilik takliflarini doimiy ilgari suradi. Partiyaning “Bizneskarta” dasturi va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashga doir takliflari bir qator eshituvlarda markaziy o‘rinni egallab, keyinchalik qonunchilikka kiritildi.

O‘rta faollik. MTDP va “Adolat” partiyasi asosan ijtimoiy siyosat — ta’lim, sog‘liqni saqlash, pensiya islohotlari bo‘yicha — eshituvlarda faol. Biroq ularning takliflari ko‘pincha hukumat pozitsiyasidan keskin farq qilmaydi, bu esa partiyalar mustaqilligiga nisbatan savol tug‘diradi.

Fuqarolar ishtiroki bo‘yicha ma’muriysiz.uz va parliament.gov.uz platformalari orqali fuqarolar qonun loyihalari bo‘yicha elektron takliflar kirita oladi. Bundan tashqari, “Xalq deputatlari” portal tizimi orqali murojaatlar yuborish ham mumkin. Ushbu kanallar 2020-yildan beri sezilarli rivojlanmoqda. Masalan, 2023-yilda “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunga o‘zgartirishlar kiritish bo‘yicha o‘tkazilgan ommaviy muhokamaga 40 000 dan ortiq murojaat kelib tushgan, ammo qo‘mita xulosasida faqat 12 ta taklif alohida ko‘rib chiqildi deb ko‘rsatildi.

MUHOKAMA

Rasmiy ko‘rsatkichlarning o‘sishiga qaramay, ushbu ko‘rsatkichlarning sifati va real ta’sirini baholash kerak. Bir qator tadqiqotchilar va kuzatuvchilar eshituvlarning samaradorligiga nisbatan tanqidiy fikrlarini bildirishmoqda. Ayrim muammolar ham mavjud: eshituvlarda ko‘pincha bir xil ekspertlar qatnashadi, ba’zi hollarda ochiq bahs yetarli darajada bo‘lmaydi, bundan tashqari qabul qilingan xulosalar haqida hamma vaqt ham to‘liq ma’lumot berilmaydi [5].

Rivojlangan davlatlarda, masalan Germaniya Bundestagi va Britaniya Parlamentida, komitet eshituvlarida ishtirokchilar ro‘yxati nafaqat hukumat vakillari, balki mustaqil ekspertlar, fuqarolik jamiyati vakillari hamda turli siyosiy qarashlarni ifodalovchi tashkilotlar va manfaatdor guruhlar tomonidan shakillantiriladi. Shu sabab bu davlatlarda eshituvlar ancha faol va ochiq tarzda o‘tadi.

Hozircha O‘zbekiston parlamenti tarkibida hukumat siyosatiga ochiqchasiga qarama-qarshi turadigan fraksiya mavjud emas. Bu esa eshituvlarda alternativ siyosiy pozitsiyalarning yetarli ifodasini cheklab qo‘ymoqda. Bu holat eshituvlarning bahs-munozara sifatini pasaytirib, ularni ko‘proq “yig‘ilish” shaklida olib borilishiga olib keladi.

Kuzatuvchilar va fuqarolik jamiyati vakillari ta’kidlaydiki, fuqarolarning takliflari ko‘pincha rasmiy javob bilan “qayd etib qo‘yiladi”, lekin eshituvlar bayonnomalarida ular to‘g‘risida alohida ishlanmalar ko‘rinmaydi [6]. Natijada ayrim fuqarolarda ularning fikri yetarli darajada eshitilmayapti degan qarash paydo bo‘ladi. Shveytsariya yoki Finlandiyada har bir ommaviy eshituvdan keyin qanday takliflar qabul qilinib, qaysilari rad etilgani va sabablarini ko‘rsatgan rasmiy hisobot e'lon qilinishi majburiy.

Ayrim rivojlangan davlatlar tajribasi O‘zbekiston uchun ham foydali bo‘lishi mumkin. AQSHning Kongress komiteti tizimi, Buyuk Britaniyaning “Select Committee” tizimi va Germaniyaning “Ausschussanhörung” mexanizmi uchta asosiy elementga tayanadi: mustaqil ekspertlar ro‘yxati, jamoatchilikka ochiqlik va rasmiy hisobot majburiyati. Janubi-Sharqiy Osiyo kontekstida esa Janubiy Koreya va Tailandning tajribasi e'tiborga loyiq. Janubiy Koreya parlamenti 1998-yildan beri “muvozanatli qatnashish” tamoyilini joriy etgan bo‘lib, har bir eshituvda pro va contra pozitsiyasidagi ekspertlar teng sonda ishtirok etishi shart. O‘zbekiston ushbu tajribadan o‘rganib, o‘ziga xos milliy modelni shakllantirishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda parlament eshituvlari instituti huquqiy jihatdan shakllangan va miqdoriy ko‘rsatkichlar bo‘yicha rivojlanmoqda. Lekin amaliyotda hali ham ayrim kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari, siyosiy partiyalar eshituvlarda rasmiy jihatdan qatnashsada, muxolifat fikrining yetarli darajada ko‘rinmasligi sababli bunday eshituvlar ko‘pincha haqiqiy siyosiy bahs maydoniga aylanmaydi. Fuqarolardan kelayotgan takliflar qabul qilinmoqda, biroq ularning qanday ko‘rib chiqilgani va nima sababdan qabul yoki rad etilgani borasida shaffoflik yetarli emas. Shu sababli, eshituvlarda “teng vakillik” tamoyilini kuchaytirish, ya’ni har bir eshituvda hukumat va nodavlat sektor vakillarining muvozanatli ishtirokini ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Norton P. (2013). Parliament and Citizens in Western Europe. — London: Frank Cass Publishers. — P. 47-62.
2. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023 yil yangi tahriri). — T.: O‘zbekiston, 2023. — 80 b. Url: lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasining “Qonun ijodkorligi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2021 yil 16 sentabr. — parliament.gov.uz. URL: https://parliament.gov.uz/uz/laws/adoption/
4. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi: 2023 yilgi yillik hisobot. — T.: Oliy Majlis, 2024. — 112 b.
5. Islamov B. (2022). “Democratization in Central Asia: Challenges and Prospects”. Westminster Foundation for Democracy Report. London. — P. 88-103.
6. Azimov R., Yusupov K. (2023). “Fuqarolik ishtiroki va parlament nazorati: O‘zbekiston tajribasi”. “Davlat va huquq” jurnali. — T., 2023. №4. — B. 34-41.
7. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi Reglamenti (2019-yil tahriri). Toshkent.: Oliy Majlis, 2019. — 64 b.
8. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi: 2023-yilgi faoliyat hisoboti. — T.: Oliy Majlis matbuot xizmati, 2024. — 112 b.